

## VZOSTUP A PÁD SUBJEKTU

SOLOMON, C. ROBERT: Vzostup a pád subjektu alebo od Rousseaua po Derridu. Nitra, Enigma 1996, 217 s.

Autor uvedenej knihy vyrozprával príbeh, ktorý sa odohráva vo filozofickej kultúre myslenia za posledných 250 rokov. V ňom zachytáva premeny vo filozofickom uvažovaní od Rousseaua až po súčasné iniciatívy tzv. postmodernizmu. Nenáročným, prístupným spôsobom približuje i širšej kultúrnej verejnosti európsku filozofickú kultúru myslenia. Netradičným spôsobom oboznamuje čitateľa s výkladom otázok subjektu v procese poznávania skutočnosti. Nie je to však výklad zúžený len na oblasť filozofie, ale má aj sociálno-politický a mravný kontext. Výklad ústredných myšlienok jednotlivých predstaviteľov filozofie v tomto období znamená návrat k filozofickému dedičstvu predchádzajúcich generácií. Poukazuje na kontinuitu a diskontinuitu s myšlienkovými aktivitami Descarta, Huma a ďalších.

Uvažovanie sa začína hľadaním príbuznosti a odlišností vo filozofickej tvorbe Rousseaua a Kanta, pričom autor sústreďuje pozornosť na Kantov výklad apriórnych, resp. transcendentálnych princípov ľudského poznania, kde analyzuje jeho pohľad na kritiku čistého rozumu, kritiku praktického rozumu a kritiku súdnosti. Fichtemu, Schellingovi a ďalším sa Kantova filozofia javila ako schizofrénna v tom zmysle, že rozštíepila ľudský život na idey dvoch samostatných a nezlučiteľných svetov – idea samostatného sveta poznania a idea sveta konania (s. 54). Okrem kritiky Kanta Fichte sústreďuje pozornosť na ideu slobody a Schelling zasa upozorňuje na požiadavku, aby sa filozofia sústredila na hľadanie absolútneho, ktoré má na rozdiel od Kanta nadindividuálny charakter (s. 63). Až Hegela s pojmom dialektiky predstavuje autor ako sprostredkovateľa medzi Kantovou „príliš dogmatickou dedukciou jednotného systému kategórií“ a „tvorivým idealizmom“ Fichteho a Schellinga (s. 66). Upozorňuje, akú úlohu v Hegelovom filozofickom systéme zohrávajú dva kľúčové pojmy – duch a dialektika (s. 70), ale aj na to, že na Hegela „sa na základe pojmu pozitívnej slobody často pozerá ako na otca moderného totalitarizmu“ (s. 72). V polemike s Kantom Hegel neprijíma jeho teóriu morálky, pretože má „abstraktný, chladný a odcudzený“ charakter (s. 79).

V druhej časti práce autor upriamuje pozornosť na kritiku osvietenstva a nemeckej klasickej filozofie. V nej predstavuje Schopenhauerovu univerzálne a iracionálne pôsobiacu vôľu, ktorá robí ľudský život neustálym utrpením, a u Kierkegaarda zasa ostrú kritiku Hegelovho pohľadania človekom ako jednotlivcom. V otázkach odcudzenia človeka konfrontuje Marxove názory s Hegelom. Pozornosti neuniká ani Nietzsche, ktorý sústreďuje svoje myšlienkové úsilie na deštrukciu metafyziky, na kritiku náboženstva oberajúceho človeka o vôľu k moci a vysvetľuje jeho chápanie pojmu nihilizmu v súvislosti s modernou civilizáciou (s. 124), ako aj úlohu inštinktov v živote človeka. „Úlohou filozofie,

morálky a rozumu nie je popierať inštinkty, ale rozlišovať medzi nimi, podporovať tie, ktoré prispievajú k životu, a odriekať si alebo usmerňovať tie, ktoré život znehodnocujú.“ (s. 128).

Vstup do fenomenológie, psychoanalýzy a existencializmu tvorí tretia časť práce a završujú ju myšlienkové iniciatívy hermeneutiky, štrukturalizmu a filozofia postmoder-ny. Autor na začiatku tejto časti upriamuje pozornosť na Husserla v súvislosti s fenome- nologickou metódou, ktorá tvorí východisko pre ďalších popredných filozofov 20. storo-čia. Medzi nimi sú najmä Heidegger, Sartre, Merleau-Ponty, Gadamer a Derrida. V ďal-šom sú predstavovaní Wittgenstein a Freud, u ktorých upriamuje pozornosť na „terape- utické otázky“ problematiky poznania. „Kým Wittgenstein podporoval terapiu ako návrat ku každodennému jazyku, Freud celkom zjavne chcel v tomto smere urobiť oveľa viac. Jeden i druhý skúmali hranice a limity myslenia a jazyka a spolu sa zaslúžili o to, že mnohé z tradičných predpokladov európskej filozofie sa stali neudržateľnými.“ (s. 151).

S výrazným vplyvom na hermeneutiku sa v práci predstavuje Heidegger, aj keď au- tor kladie dôraz na pojem „Dasein“ v zmysle metafyzického pojmu „ľudské bytie“. To, čo nachádzame na začiatku, nie je myslenie, ani vedomé bytie, ale jednoducho určitý druh faktu – „fakt pobytu“ (s. 164). Heidegger ako predstaviteľ „fundamentálnej ontológie“ v tomto fakte pobytu ďalej rozlišuje medzi autentickým a neautentickým bytím. Zdôraz-ňuje, že k možnostiam, ktoré „sú také podstatné pre Dasein ako existenciu, patrí naša tendencia upadať späť do každodennej rutiny a vylúčiť vedomie alternatív z celkového zmyslu života. Heidegger nazýva túto hlbokú tendenciu zabudnutím na bytie.“ (s. 174). Dochádza k názoru o spätosti troch existenciálnych štruktúr – ľudská existencia, fakticita a upadanie, cez ktoré vyjavuje pobyt človeka vo svete. Iným spôsobom autor upozorňuje na Gadamerovu hermeneutiku. V nej sa sústreďuje na objasnenie pravdy, kde otázku „interpretácie kladie ako problém istým špecifickým spôsobom: čo je pravdivou interpre- táciou?“ (s. 179). Inú podobu má táto otázka v Habermasovom riešení. Od Gadamera sa líši tým, že trvá na kritickej funkcii interpretácie, no obaja sú zajedno s Heideggerom v tom, že prekrútené interpretácie idú „na vrub zveličovania významu vedy a technoló- gie, preto útočia na scientizmus“ (s. 181-182).

Napokon, k ústrednej téme práce patria i existencialisti vo Francúzsku (Sartre, Camus, de Beauvoirová, Merleau-Ponty). Na rozdiel od svojich nemeckých predchodcov ich základná filozofická tendencia znamená oživenie metafyzického karteziánskeho dualizmu. Karteziánske východisko v spojení s fenomenológiou udržiavajú Sartra a ďalších v pozor- nosti sústredenej na význam vedomia v živote človeka. Avšak hlavnou myšlienkou fran- cúzskeho existencializmu, ako aj u Heideggera „bolo, že ľudská existencia nemá podsta- tu“ (s. 188). Završením tejto práce je filozofická tvorba postmodernej, ktorá sa stala sys- tematickým odmietaním základných myšlienok európskej filozofie, akými bolo vyzdvi- hovanie ľudského Ja a subjektivity, čo vedie k frontálnemu odmietnutiu transcendentál- nych postulátov (s. 205). Na základe toho neustále klesá filozofická dôvera v naše schopnosti poznať svet taký, aký v skutočnosti je. V tomto svetle sú predstavovaní Lévi-Strauss, Foucault a Derrida. „Postmodernizmus vo filozofii je útokom nielen na nároky, ale aj sľuby a predsudky modernity: jej expanzívny pojem subjektu, jej dôveru v naše poznanie, jej apriórnu istotu, že všetci ľudia na Zemi sú v podstate rovnakí.“ (s. 207).

Solomonovu knihu, ktorá sa v súčasnosti dostáva na náš trh, možno označiť za netradičný spôsob výkladu ústredných filozofických myšlienok v uvedenom období. Na relatívne malom priestore odкрýva „pohyb myšlienok“ najvýraznejších filozofických autorít v európskej filozofickej kultúre myslenia, objasňuje, v čom je spätosť a v čom odlišnosť medzi klasickou a poklasickou filozofiou.

Ján Šlosiar

---

PhDr. Ján Šlosiar, CSc.  
Katedra filozofických vied UMB  
Tajovského 40  
975 49 Banská Bystrica  
SR

## ETIKA SÚČASNOSTI V KONTEXTE POSTMODERNY

Kol.: Vybrané problémy soudobé etiky. Brno, FF MU 1993, 114 s.

Nedávno vyšla v Čechách veľmi zaujímavá a v mnohých smeroch podnetná kolektívna práca brnenských autorov *Vybrané problémy soudobé etiky*. Jej prínos spočíva predovšetkým v tom, že okrem množstva informácií z oblasti etiky, ktoré sú na Slovensku málo známe a rozpracované (napríklad otázky postmoderny v etike, etika východných náboženstiev, environmentálna etika atď.), prináša nové pohľady na mnohé otázky našej každodennej súčasnosti. Na prvý pohľad pôsobia niektoré témy zahrnuté v práci navzájom nesúrodo. Lenže je to len prvý dojem, ktorý môže vzniknúť u čitateľa po prečítaní obsahu práce. Avšak už prvý príspevok Radima Brázdu *Etika v postmoderní době* odstraňuje tento dojem, pretože je to vlastne „programový“ materiál vymedzujúci a zjednocujúci hlavné problémy, na ktoré ďalší autori v práci nadväzujú. Základnou ideou práce je vystihnúť hlavné problémy sveta v súvislosti s ich globalizáciou, a to predovšetkým cez prizmu procesov rozpadu paradigiem tradičnej modernej etiky, ktoré sú založené na univerzálnom centrizme. Autori sa vo svojich príspevkoch pokúšajú naznačiť skutočnosť ako radikálne pluralitnú a diferencovanú. Ide vlastne o pluralizmus myslenia, spôsobov konania, hodnotových systémov, orientácie a racionalít. Hľadajú odpoveď na otázku, či v situácii kultúrnej diferenciacie možno uvažovať o tom, že jeden etický systém je lepší než iný.